

Nr 58.

Ankom till riksdagens kansli den 10 april 1942 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn.

(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under femte huvudtiteln (punkt 158, sid. 259 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 3 januari 1942) föreslagit riksdagen att, i avvidan på särskild proposition i ämnet, till Skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn för budgetåret 1942/43 beräkna ett förslagsanslag av 300,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 88 under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 februari 1942 föreslagit riksdagen att *dels* godkänna de ändrade grunder för kostnadsfritt tillhandahållande av skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn, som av föredragande departementschefen förordats, *dels ock* till Skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 250,000 kronor.

Gällande bestämmelser i ämnet återfinnas i kungörelsen den 22 juni 1939 (nr 461) angående kostnadsfritt tillhandahållande av skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn. Dessa bestämmelser innebära i huvudsak följande.

Med skyddsläkemedel förstås enligt kungörelsen vitamin- eller mineralämnesrika läkemedel, som äro ägnade att förebygga eller bota av brister i näringen härrörande hälsoskador. Dylika läkemedel må kostnadsfritt tillhandahållas havande och ammande kvinnor, spädbarn, barn i förskolåldern och barn i folkskola eller fortsättningsskola (1 §). Sagda förmån må åtnjutas allenast då ett ur medicinska synpunkter konstaterat behov av skyddsläkemedel föreligger (2 §). Anvisning å erforderliga skyddsläkemedel må utfärdas, då fråga är om havande och ammande kvinnor, spädbarn och barn i förskolåldern av läkare, anställd vid lokalt organ för förebyggande mödra- och barnavård, samt beträffande barn i folkskola eller fortsättningsskola av skolläkaren (3 §). Finnes särskilt organ för förebyggande mödra- och barnavård ej anordnat eller finnes ej skolläkare anställd, må skyddsläkemedel anvisas av tjänsteläkaren i orten, vilken jämväl må anvisa skyddsläkemedel åt barn i förskolåldern, vilka icke omfattas av förebyggande mödra- och barnavård i orten (4 §). Skulle upp-

sökandet av här nämnd läkare medföra betydande olägenhet, må jämväl vederbörande distriktsbarnmorska eller distriktssköterska utfärda anvisning å skyddsläkemedel, dock först sedan vederbörande läkare rådfrågats, såvitt detta låter sig göra utan men. Kan dylik rådfrågning ej ske, skall emellertid meddelande om anvisningen snarast lämnas läkaren (5 §). Skyddsläkemedel utlämnas av apotek mot företeende av anvisning å sådant läkemedel (6 §).

Medicinalstyrelsen har att utfärda närmare bestämmelser angående de läkemedel, vilka i regel böra komma till användning, ävensom övriga erforderliga bestämmelser och anvisningar i ämnet (9 §). Med stöd härav har medicinalstyrelsen den 1 juli 1939 utfärdat cirkulär med närmare bestämmelser i anslutning till kungörelsen (ändrat genom cirkulär den 26 juni 1941). Av innehållet i cirkuläret må här framhållas den av medicinalstyrelsen däri givna anvisningen att, därest tecken till hälsoskada, som kan sättas i samband med brist i näringen, förefinnes, läkaren i första hand bör söka ordna en fullvärdig kost, eventuellt med anlitan av mödrahjälpsmedel.

I skrivelse den 10 september 1941 har *medicinalstyrelsen* gjort framställning om anvisande av anslag till skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn under nästa budgetår.

Styrelsen har därvid erinrat om att de årliga kostnaderna för de kostnadsfritt tillhandahållna skyddsläkemedlen vid fullt utbildad verksamhet uppskattats till sammanlagt 800,000 kronor, fördelade med 200,000 kronor på envar av grupperna mödrar och spädbarn samt med 400,000 kronor på återstående kategorier.

Styrelsen har vidare meddelat, att av det för budgetåret 1940/41 för hitörande ändamål anvisade anslaget å 300,000 kronor endast 133,199 kronor förbrukats. Styrelsen har vidare anfört, att styrelsen i besparingssyfte utbytt vissa dyrare preparat bland de kostnadsfria läkemedlen mot andra billigare men medicinskt sett lika fullvärdiga. Utbyggnaden av den förebyggande mödra- och barnavården, vilken nu omfattade alla län i riket utom två, medförde emellertid automatiskt, att utgifterna för de kostnadsfria läkemedlen komme att öka. Den brist på vissa näringsämnen, som rådde till följd av tidsförhållandena, ansåge styrelsen jämväl verka i riktning mot ökad förbrukning av skyddsläkemedel.

Styrelsen har med hänsyn till anförda omständigheter hemställt, att anslaget för nästa budgetår måtte upptagas med samma belopp som för innevarande budgetår, eller 300,000 kronor.

Genom skrivelse den 6 november 1941 har *besparingsberedningen* — med förmålan att beredningen föranstaltat om särskild sakkunnigutredning i fråga om rationaliserings- och besparingsåtgärder inom vissa grenar av hälso- och sjukvården — överlämnat en av beredningens sakkunniga utarbetad och av beredningen till innehållet godkänd promemoria angående skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn.

I promemorian behandlas först frågan om införande av behovsprövning på här ifrågakommande område. På av de sakkunniga anförda skäl förklara

de sig icke beredda att tillstyrka behovsprövning beträffande mödrar och småbarn. Beträffande däremot skol- och förskolbarn föreslå de sakkunniga behovsprövning lagd i de kommunala myndigheternas händer, i likhet med vad som redan tillämpas då det gäller ifrågavarande barns avgifter till den statsunderstödda folktandvården.

De sakkunnigas förslag i övrigt är sammanfattat i följande under sex punkter framställda förslag:

1) I samband med de ändringar i gällande cirkulär, som skulle föranledas av de sakkunnigas förslag, bör ånyo påpekas nödvändigheten för varje läkare att, innan han på det allmännas bekostnad ordinerar skyddsläkemedel eller skyddsfödoämne, noggrant överväga, huruvida icke önskat resultat kan uppnås därigenom, att han söker ordna en fullvärdig kost. Modern bör enträget uppmanas härtill; gäller det blivande eller nyblivna mödrar bör, då den behövandes egna tillgångar äro otillräckliga, läkaren göra anmälan till barnavårdsnämnden om hjälpbehovet med särskilt framhållande av att det för kvinnan i fråga är ett intresse viktigare än de flesta andra, att mödrahjälpmedel användas på sådant sätt, att hon kan genom kostförbättring avhjälpa hotande eller befintlig hälsoskada hos henne själv eller barnet.

2) I fråga om C-vitaminpreparaten ändras författningen därhän, att i de fall, då i allmänna handeln förekomma billigare livsmedelspreparat med samma verkan som skyddsläkemedel, endast de förstnämnda få på det allmännas bekostnad tillhandahållas. Härvid bör tillses, att lämpliga, av statens institut för folkhälsan kontrollerade preparat i hållbara förpackningar av olika storlek tillhandahållas genom allmänna handeln.

Med likvid för utlämnade förpackningar av dylika skyddsfödoämnen kan lämpligen förfaras på följande sätt. Den som av läkaren befinner vara i behov av skyddsfödoämne erhåller en anvisning å blankett, på vilken tryckts föreskrifter därom, att räkning skall av handlanden kvartalsvis insändas till vederbörande central, station eller läkare, som i sin tur, då det gäller mödrar och småbarn, efter kontroll och attestering insänder anvisningarna jämte förteckning till medicinalstyrelsen, som utbetalar medlen. Gäller anvisningen skol- eller förskolbarn, insändas anvisningarna jämte förteckning av centralen, stationen eller läkaren till vederbörande skolstyrelse, som, sedan utbetalning skett, förfar så som tidigare angivits. Det blir alltså nödvändigt, att apotek och handlande å särskilda räkningar uppföra å ena sidan skyddsläkemedel respektive skyddsfödoämne för mödrar och småbarn och å andra sidan skyddsläkemedel respektive skyddsfödoämne för skol- och förskolbarn.

3) B-vitaminpreparaten (medicinsk jäst och Fervin B-dragéer) som äro förhållandevis dyra, utgå ur förteckningen över de skyddsläkemedel, som få rekvideras på det allmännas bekostnad. Läkarna hänvisas i stället, då det gäller att förebygga befarade tillstånd av B-vitaminbrist, att föreskriva en lämplig sammansatt kost, vilket för närvarande torde vara möjligt även i låga välståndsskikt. Skulle med hänsyn till landets disponibla förråd av näringsmedel detta framdeles icke låta sig göra, bör utredning företagas om möjligheten för en allmän vitaminisering av brödet, på motsvarande sätt som redan äger rum beträffande margarin. I de (sannolikt få) fall, där jämte kostförbättring behov av jästpreparat föreligger, torde något lämpligt sådant kunna tillhandahållas såsom skyddsfödoämne till relativt billigt pris genom allmänna handeln på motsvarande sätt som ovan angivits beträffande C-vitamin.

4) Joderat koksalt utgår ur förteckningen över de skyddsläkemedel, som få tillhandahållas på det allmännas bekostnad.

5) I bestämmelserna om kontroll av farmaceutiska specialiteter vidtages sådan ändring, att dylik vara, i motsats till vad som för närvarande är fallet, icke får utsläppas i handeln omedelbart efter det anmälan gjorts till medicinalstyrelsen, utan att försäljning får ske — i likhet med vad fallet är beträffande vitaminiserade livsmedel — först sedan varan undergått kontroll och blivit godkänd.

6) Behovet av skyddsläkemedel torde endast ytterst sällan vara så trängande, att utskrivning genom sköterska eller barnmorska är motiverad, varför bestämmelserna härom kunna utgå. Att rätt bedöma fall av konstaterad eller hotande hälsoskada förutsätter för övrigt många gånger kunskaper, som sköterskor och barnmorskor i regel icke besitta.

Om de av de sakkunniga förordade besparingsmöjligheterna beaktades, anse de sakkunniga, att, även om hänsyn toges till befarad allmän kvalitativ och kvantitativ försämring av folkkosten samt till successiv utbyggnad av nu ifrågavarande vårdgren, anslaget kunde för nästa budgetår sänkas från 300,000 till 200,000 kronor.

Över promemorian ha *yttranden* avgivits av medicinalstyrelsen och specialitetsnämnden, varjämte yttrande inkommit från ombudsmannen för den farmaceutiska industrien.

Vad angår de sakkunnigas förslag under *punkten 3* om slopande av B-vitaminpreparaten i förteckningen över kostnadsfria skyddsläkemedel anför medicinalstyrelsen, att enligt det överslag, som styrelsen gjort över förbrukningen under början av år 1941, rekvisitioner av B-vitamin representerade 2.1 procent av totala antalet rekvisitioner och kostnaderna för sagda preparat 1.7 procent av totalkostnaderna. Styrelsen anser därför, att några större besparingar ej kunna vinnas genom utslutande av B-vitaminpreparaten från förteckningen. Styrelsen understryker härjämte, att man ej torde vinna mycket genom en övergång från apoteken till allmänna handeln, enär styrelsen beträffande denna grupp till skyddsläkemedel utvalt en s. k. fri handelsvara, vilken å apotek försåldes med samma handelsvinst och till samma pris som i allmänna handeln.

Emot förslaget under *punkten 4* att joderat koksalt skulle utgå ur förteckningen över skyddsläkemedel har medicinalstyrelsen intet att erinra, men framhåller, att kostnaden härför under den period, för vilken styrelsen verkställt kostnadsberäkningar, uppgått till endast 55 öre.

Beträffande innehållet i övrigt av de avgivna yttrandena får utskottet hänvisa till statsrådsprotokollet, sid. 7—11.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande.

De förslag, som besparingsberedningen framlagt såsom resultat av en på föranstaltande av beredningen företagen prövning av besparingsmöjligheter beträffande anslaget till skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn, äro sammanfattade i sex punkter.

I *punkten 1* har beredningen föreslagit, att i samband med eventuellt nytt cirkulär i fråga om skyddsläkemedel åter skulle för läkaren påpekas nödvändigheten av att i första hand söka ordna en fullvärdig kost, eventuellt med utnyttjande av mödrahjälpmedel för åstadkommande av kostförbättring. Medicinalstyrelsen har förklarat sig icke hava något att erinra häremot. I denna del synes vid sådant förhållande beredningens förslag icke erfordra något uttalande från min sida.

I *punkten 2* föreslås, att den i ämnet gällande kungörelsen så ändras, att, då i allmänna handeln förekommer billigare livsmedelspreparat, innehållande C-vitaminer, med samma verkan som skyddsläkemedel, endast de förstnämnda få tillhandahållas på det allmännas bekostnad.

Mot detta förslag har av medicinalstyrelsen invänts huvudsakligen, att en övergång till skyddsfödoämnen genom allmänna handeln skulle i olika avseenden medföra olägenheter, främst ur kontrollsynpunkt. Dessa invändningar synas mig äga fog, och jag anser mig därför icke böra tillstyrka någon ändring i nuvarande ordning, enligt vilken de varor, som kostnadsfritt tillhandahållas, kunna utlämnas endast av apotek. Men samtidigt synes det mig icke motiverat att bibehålla den begränsningen, att ett preparat skall för att kunna kostnadsfritt tillhandahållas vara att karakterisera såsom läkemedel. Det är visserligen möjligt, att denna begränsning icke för närvarande vållar någon olägenhet, men det synes mig föga ändamålsenligt, att kostnadsfritt tillhandahållande av ett visst preparat skall vara uteslutet endast av den anledningen att preparatet icke är att anse som läkemedel utan som skyddsfödoämne, särskilt som den gängse bestämningen av begreppet läkemedel är sådan, att tvekan lätt kan uppkomma, huruvida en vara är läkemedel eller ej. Då något hinder för att skyddsfödoämnen, varom nu är fråga, utlämnas å apotek icke torde föreligga, synes mig besparingsberedningens förslag om kostnadsfritt tillhandahållande under vissa förutsättningar av skyddsfödoämne i stället för skyddsläkemedel böra — generellt och alltså utan inskränkning endast till C-vitaminpreparat — godtagas med den modifikationen att den nuvarande ordningen, enligt vilken varan utlämnas endast genom apotek, bibehålles.

I detta sammanhang bör även beredningens förslag om behovsprövning beröras. Behovsprövning skulle enligt förslaget införas endast i fråga om barn i förskolåldern och skolbarn, och dess närmaste handhavande skulle ankomma å skolstyrelsen. Anskaffningskostnaderna skulle gäldas av skolstyrelsen, som skulle äga att, såvitt avsåge obemedlade och mindre bemedlade barn, erhålla ersättning av statsverket, medan skolstyrelsen för gäldandet av återstående kostnader skulle hava att vända sig till vederbörande målsmän.

Enligt vad medicinalstyrelsen upplyser skulle effekten i besparingshänseende av behovsprövning, tillämpad endast på skol- och förskolbarn, under de närmaste åren bliva ganska liten. Anledningen härtill är den, att den ojämförligt största delen av kostnaderna för närvarande belöper sig på skyddsläkemedel, som tillhandahållas mödrar och spädbarn.

Däremot skulle ett genomförande av förslaget vålla åtskilligt administrativt besvär. Särskilt gäller detta för skolstyrelserna, vilka skulle nödgas dels införskaffa uppgifter om inkomstförhållandena för samtliga målsmän, vilkas barn kommit i åtnjutande av ifrågavarande förmån, dels ock i de fall då ersättning av statsmedel icke kunde erhållas indriva kostnaderna av målsmännen.

Jag har vid övervägande av frågan kommit till den uppfattningen att tillräckliga skäl icke föreligga för införande av den föreslagna behovsprövningen. På sätt i det följande anges bör däremot enligt min mening en viss allmän behovsprövning genomföras.

Vad därefter angår beredningens förslag under *punkterna 3 och 4* beröra dessa förslag innehållet av den förteckning över skyddsläkemedel, som medicinalstyrelsen fastställt med stöd av 9 § kungörelsen. Jag får härutinnan hänvisa till medicinalstyrelsens yttrande i ärendet och finner för egen del icke anledning föreslå någon åtgärd eller göra något uttalande.

Beredningens förslag under *punkten 5* innebär, att tredje stycket i övergångsbestämmelserna till kungörelsen angående handel med farmaceutiska specialiteter i dess lydelse enligt kungörelsen nr 205/1938 skulle upphöra att gälla. Enligt nämnda stycke må farmaceutisk specialitet, om vars registrering ansökan gjorts efter den 31 december 1934, i avbidan å ansökningens slutliga prövning försäljas, därest icke medicinalstyrelsen annorlunda förordnar. Av de i ärendet avgivna yttrandena synes mig framgå, att de av besparingsberedningen omnämnda förluster, som skulle uppkomma för läkemedelsfabrikanterna genom de nuvarande bestämmelserna för kontroll av farmaceutiska specialiteter, icke äro av den storleksordning, att deras eventuella kompensation genom höjning av priset å andra varor skulle verka nämnvärt fördyrande å dessa. Däremot torde mot den nuvarande ordningen kunna invändas, att risk föreligger för att i några fall allmänheten under någon tid kan komma att tillhandahållas en mindervärdig vara. Mot denna olägenhet måste dock vägas fördelen av att värdefulla preparat tidigare än eljest kunna saluföras. Jag är i varje fall för nuvarande ej beredd att förorda någon ändring av specialitetskungörelsen på denna punkt.

Beträffande slutligen beredningens förslag under *punkten 6* eller förslaget om borttagande av den nuvarande rätten för distriktsbarnmorska och distrikts-sköterska att under vissa omständigheter utfärda anvisning å skyddsläkemedel har av medicinalstyrelsen framhållits, att i dess tillämpningsföreskrifter till kungörelsen vissa begränsande direktiv givits i fråga om rätt för sköterska eller barnmorska att anvisa skyddsläkemedel samt att en granskning av förekomna utskrivningar under en viss tidsperiod utvisat, att utskrivning genom sköterska skett endast inom ett fåtal tjänsteläkardistrikt i landet. Enligt vad jag under hand inhämtat har i ett av dessa fall utskrivning genom sköterska skett till avsevärda belopp och utan att trängande behov förelegat att härför anlita sköterska; rättelse för framtiden har emellertid efter ingripande från medicinalstyrelsen åvägabragts i nämnda fall. För övriga distrikt hava utskrivningarna, som allenast avsett smärre belopp, skett i överensstämmelse med medicinalstyrelsens direktiv.

Jag kan icke biträda besparingsberedningens förslag, att bestämmelserna om rätt för sköterska eller barnmorska att anvisa skyddsläkemedel skulle helt utgå. Jag anser det ej heller lämpligt att meddela ytterligare föreskrifter till begränsning av denna rätt. Vederbörandes eget omdöme om läget bör nämligen i sista hand följa utslaget. Jag utgår från att medicinalstyrelsen även i fortsättningen kontinuerligt uppmärksammar nu berörda förhållanden och i händelse av missbruk omedelbart ingriper för att vinna rättelse.

Av medicinalstyrelsen har framhållits, att bestämmelserna om kostnadsfritt tillhandahållande av skyddsläkemedel på sina håll uppfattades på det sättet, att läkare å en central vore skyldig utskriva läkemedel på statens bekostnad till envar, för vilken medicinskt behov av läkemedel föreläge. Enligt styrelsen vore det av värde ur besparingssynpunkt, att hithörande bestämmelser vore så avfattade, att dylik skyldighet icke automatiskt föreläge beträffande välsituerade personer.

Det är obestriddligen föga tilltalande, om anspråken från en person, vars egen eller vars försörjningsskyldiga anhörigas ekonomiska ställning är synnerligen god, att kostnadsfritt erhålla skyddsläkemedel icke skola kunna tillbakavisas. Då nuvarande kungörelse icke antyder, att läkaren äger utöva någon prövning i detta avseende, torde han för nuvarande icke äga möjlighet att taga hänsyn till annat än medicinska indikationer. Jag vill därför föreslå, att i kungörelsen införas bestämmelse, enligt vilken skyddsläkemedel icke må kostnadsfritt tillhandahållas den, vars egen eller vars försörjningspliktiga anhörigas ekonomiska ställning är sådan att dylik för-

mån icke rimligen bör utgå till honom. Till ledning för bedömandet av de gränssfall, vilka kunna tänkas uppkomma även vid en varsam tillämpning av ifrågavarande bestämmelse, torde viss vägledning böra lämnas läkarna i medicinalstyrelsens tillämpningsföreskrifter till kungörelsen.

Beträffande därefter storleken av förevarande anslag för nästa budgetår torde, i betraktande av förbrukningen å anslaget under sistförflutna budgetår, en viss nedsättning kunna äga rum. Såväl utbyggnaden av den förebyggande mödra- och barnavården som den av tidsläget betingade försämringen av näringsförhållandena tala å andra sidan för en ökad medelsåtgång. Jag föreslår med hänsyn härtill, att storleken av anslaget bestämmes till 250,000 kronor.

Jag vill slutligen erinra om att Kungl. Maj:t den 7 november 1941 på framställning av medicinalstyrelsen förklarat hinder icke möta för kostnadsfritt tillhandahållande enligt 1939 års kungörelse av skyddsläkemedel åt finska kvinnor och barn, som vistas i Sverige. Nämda beslut torde böra bringas till riksdagens kännedom.

Utskottet anser välbetänkt att skyddsläkemedel under de av departementschefen angivna förutsättningarna utbytes mot skyddsfödoämne. Främst för att vinna enkelhet i kontrollen föreslås att jämväl dylikt födoämne skall tillhandahållas kostnadsfritt endast genom apotek. Utskottet, som uppmärksammat att detta icke medför något fördyrande av varan, tillstyrker förslaget jämväl i denna del.

Utskottet.

I fråga om behovsprövning såsom förutsättning för kostnadsfritt tillhandahållande av ifrågavarande preparat har departementschefen icke funnit sig böra tillstyrka besparingsberedningens förslag om införande av dylik prövning beträffande barn i förskolåldern och skolbarn. Däremot skulle i den i ämnet gällande kungörelsen intagas en bestämmelse, att skyddsläkemedel och skydds-födoämnen icke må kostnadsfritt tillhandahållas den, vars egen eller vars försörjningspliktiga anhörigas ekonomiska ställning är sådan att dylik förmån icke rimligen bör utgå till honom. Utskottet har i denna fråga ansett sig böra förordat Kungl. Maj:ts förslag, helst som besparingseffekten av den av besparingsberedningen förordade, snävare behovsprövningen enligt vad medicinalstyrelsen upplyst under de närmaste åren skulle bli ganska liten. I likhet med departementschefen förutsätter utskottet att vägledning vid tillämpning av nämnda bestämmelse lämnas läkarna i medicinalstyrelsens tillämpningsföreskrifter till kungörelsen.

Kungl. Maj:ts beslut den 7 november 1941, varigenom hinder förklarats icke möta för kostnadsfritt tillhandahållande enligt ifrågavarande kungörelse av skyddsläkemedel åt finska kvinnor och barn, som vistas i Sverige, föranleder icke erinran från utskottets sida.

Då jämväl Kungl. Maj:ts beräkning av anslagsbehovet torde böra godtagas får utskottet, under återopande av vad ovan anförts, hemställa,

att riksdagen må

a) godkänna de ändrade grunder för kostnadsfritt tillhandahållande av skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn, som

förordats i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 februari 1942;

b) till *Skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 250,000 kronor.

Stockholm den 10 april 1942.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 57.
